

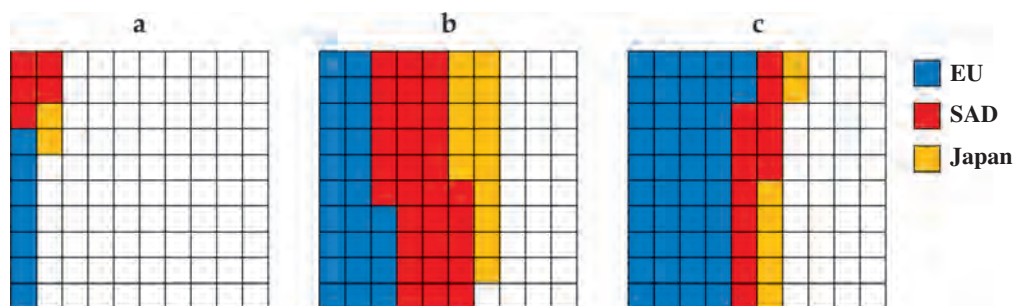
Europska unija

Svjetsko gospodarstvo našega doba

Najnovije svjetske karte prikazuju gotovo 200 samostalnih političko-geografskih cjelina (zemalja). Gospodarstvo tih zemalja isprepletano je s tisuću niti: **preko međunarodne podjele rada** one su dospjele u međusobnu ovisnost. Šestina proizvedene robe dospjeva na **svjetsko tržište** i tamo se razmjenjuje. **Multinacionalna industrijska poduzeća** i **banke** djeluju na svim stranama svijeta; preko njih se obavlja znatan dio **izvoza kapitala**. U međunarodnoj podjeli rada važnu ulogu ima i **promet intelektualnih proizvoda** (npr. novi izumi, tehnički postupci). Mreže raznih **usluga** (npr. prijevoz, telekomunikacije, osiguranja) obuhvaćaju čitav svijet. Završeno je vrijeme seoba kada su se napučavali kontinenti, ali između pojedinih zemalja i danas možemo uočiti živu **migraciju radne snage**.

Svjetsko gospodarstvo našeg doba sastoji se od sustava međusobno ovisnih nacionalnih gospodarstava. **Tri** njegova **velika središta** (centra) jesu Europska unija (EU), Sjedinjene Američke Države i Japan. Ta središta drže u svojim rukama pretežiti dio proizvodnje i međunarodne trgovine (*slika 1*). Temelj njihove goleme ekonomske snage čine tijekom naraštaja nagomilani **novac** i **znanje**, tj. materijalni i intelektualni kapital. Od njih potječu nova znanstvena otkrića, od njih se kreće na osvajački put suvremena tehnika i mnoštvo nove robe široke potrošnje. Sve to omogućuje da svojim građanima pruže **sigurnost i dobrobit**. Utjecaj svjetskogospodarskih središta ne proširuje se samo na susjedne prostore nego i na udaljene kontinente. Zemlje tih središta odatle nabavljaju razne sirovine, tu nalaze tržište za svoje proizvode i na ta područja lociraju industrijske grane za koje je potrebna jeftina radna snaga. Oko pojedinih središta ustrojene su takve **ekonomske gravitacijske zone** koje podjednako obuhvaćaju srednje razvijene zemlje i glede gospodarstva zaostale, potpuno podređene zemlje. Ove zadnje zemlje čine **rubove (periferije)** svjetskoga gospodarstva u kojima živi 4/5 čovječanstva.

Zadnjih pedeset godina međunarodna podjela rada poprimila je veće razmjere i **između razvijenih zemalja**. **Zapadnoeuropske** zemlje izgradile su potpuno novu, veoma tijesnu suradnju, jer su uvidjele da su samo zajednički sposobne očuvati svoju ulogu i značenje u svjetskom gospodarstvu. Političari XIX. stoljeća još su samo maštali o ujedinjenoj Europi bez granica. Danas je taj cilj već blizak na velikom dijelu kontinenta.

1. Udio Europske unije, SAD-a i Japana u svjetskom stanovništvu (a), u svjetskoj proizvodnji (b) i u međunarodnoj trgovini [izvozu (c)] na temelju procijenjenih podataka iz 2004. godine

Korijeni europske integracije

Zapadni dio Europe – kolijevka **industrije** – i danas se ubraja među svjetske radionice. Zemlje tog prostora agilno sudjeluju u međunarodnoj podjeli rada proizvodnjom strojeva, tvorničkih uređaja, prometnih sredstava, kemijskih proizvoda i proizvoda razne robe široke potrošnje. Odlična prometna i telekomunikacijska mreža, odnosno veliko proizvodno iskustvo radnika i danas znači prednost za njih. Visok standard proizvodnje daje pozadinu za **razvijene usluge** suvremenog društva koje zapošljavaju i veći dio radno aktivnog stanovništva.

Europska industrijska revolucija zbilja se u **okviru nacionalnih država**. Međutim, nagli razvoj proizvodnih snaga već je sredinom XX. stoljeća počeo lomiti te okvire. Državne su granice ometale cirkulaciju kapitala i radne snage, ograničavale su međunarodnu trgovinu, otežavale teritorijalnu podjelu rada. Ujedinjavanje, udruživanje (**integriranje**) nacionalnih gospodarstava dospjelo je na dnevni red iz više razloga:

a) Gospodarstvo zapadne Europe izišlo je oštećeno iz Drugoga svjetskog rata. Velika ekonomska nadmoć SAD-a i prijeteca vojna snaga Sovjetskog Saveza potakle su zemlje tog prostora na suradnju.

b) Put integracije utirale su već prije stvorene čvrste gospodarske veze u kojima je važnu ulogu imala i **geografska blizina**. Osobito se snažno ispreplela njemačka i francuska crna metalurgija i proizvodnja čelika. Do toga je dovela **raspodjela prirodnih resursa** (kameni ugljen u Rurskoj oblasti, željezna rudača u Loreni).

c) U razvijenim europskim zemljama briga o bolesnicima i starim ljudima, pomoć u slučaju nezaposlenosti općenito je na višem stupnju nego u prekomorskim zemljama. U gusto naseljenim industrijskim regijama znatni su i **troškovi zaštite okoliša**. Sve to, zajedno s **visokim plaćama**, slabi konkurentnost europske robe. U većini industrijskih grana troškovi proizvodnje mogu se smanjiti **povećanjem dimenzija tvornica**, proizvodnjom velikih serija, postupnom specijalizacijom. Međutim, za to je **potrebno** znatno **šire prodajno tržište** od prostora pojedinih europskih zemalja.

d) Koncentracija kapitala u Europi manja je nego u Sjedinjenim Državama. Postoji mnogo više malih poduzeća, a dimenzije „multinacionalnih” mamutskih poduzeća nisu tolike kao dimenzije suparničkih poduzeća onkraj oceana. Međutim, ključne industrijske grane budućnosti (npr. proizvodnja računala, zrakoplova, nuklearne elektrane) mogu se promicati samo uz goleme **troškove istraživanja**. Te troškove mogu pribaviti samo najveće tvrtke-imperiji. Golemi znanstveni programi (npr. istraživanje svemira) zahtijevaju i državno organiziranu suradnju manjih zemalja.

e) **Smjena epoha u svjetskom gospodarstvu** 1970-ih godina bila je popraćena naglim porastom cijena energetske izvora. Taj je tijek osjetljivo pogodio gospodarstvo Europe koja je siromašna u mineralnom blagu. Prilagodba novim uvjetima zahtijevala je zajedničke **energetskopolitičke mjere** (štednja, akumulacija zaliha, promjena omjera upotrijebljenih energetskih izvora, ujedinjenje nacionalnih sustava električne energije itd.).

Novi izazovi od Europe zahtijevali su nove vrste odgovora: trebalo je zaustaviti ili barem usporiti gubljenje prostora „staroga kontinenta” u svjetskom gospodarstvu. Zbog toga je mogao početi tijekom sve šire integracije koji je 1994. godine doveo do stvaranja **Europske unije**.

Od Zajedničkog tržišta do Europske unije

Europsku ekonomsku zajednicu (EEZ) – poznatijim imenom Zajedničko tržište – osnovale su 1957. godine **Rimskim ugovorom** SRNJ, Francuska, Italija i tri zemlje Beneluksa. Te su zemlje i prije tijesno surađivale na polju kopanja ugljena i crne metalurgije koja je u ono vrijeme bila još ključna industrijska grana (Montanska unija: 1951). Potkraj 1950-ih godina te su zemlje imale već obuhvatniji cilj: **formiranje potpuno jedinstvenog unutrašnjeg tržišta**. Taj je cilj zajednica uspjela ostvariti do 1993. godine. Uklonjene su gotovo sve zapreke na putu slobodnog kretanja **robe, kapitala, radne snage i usluga**. Na unutrašnjim državnim granicama prestao je takoreći svaki nadzor, **granice su izgubile svoje značenje**. Usput se zajednica postupno proširivala, a do danas su joj se priključile gotovo sve razvijene zemlje našega kontinenta (*tablica 1*).

Na putu integracije zemalja članica učinjeni su ovi važniji koraci:

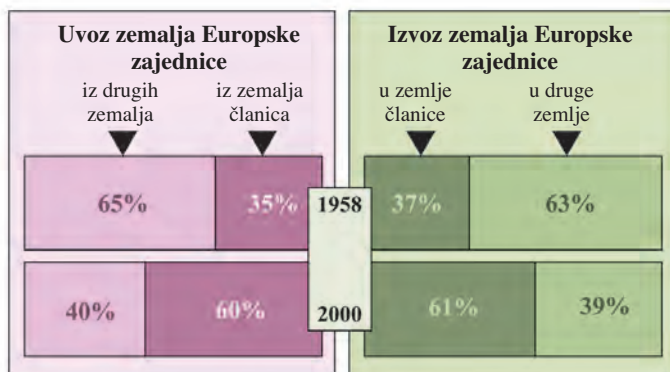
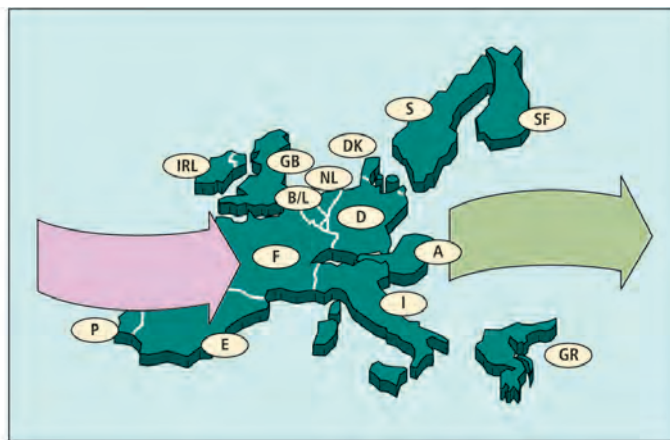
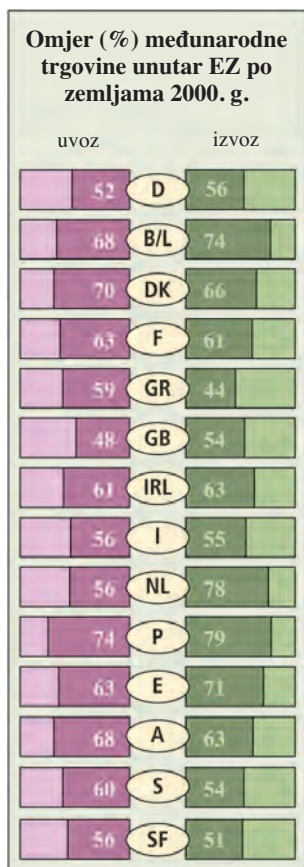
a) U **međusobnom trgovinskom prometu ukinute su carine** i količinska ograničenja. Time je produbljena podjela rada između zemalja članica: one danas 60% svoje vanjske trgovine obavljaju među sobom (*slika 2*). Na robu ostalih zemalja nameću **jedinstvene carine**. To je **diskriminacija** prema neučlanjenim zemljama jer njihovi proizvodi gube u konkurentnosti. Međutim, primjenom jedinstvenih kvalitativnih zahtjeva i standarda, unutar zajednice nestale su i posljednje zapreke slobodnog prometa robe. Time se omogućila ekonomična masovna proizvodnja u velikim serijama i proizvodna suradnja u granama koje zahtijevaju vrhunsku tehnologiju (npr. u proizvodnji zrakoplova, vidi štivo).

Američki monopoli zaobilaze carinska ograničenja povećanim **izvozom kapitala**: njihove se europske podružnice iznutra natječu s unijskim tvrtkama. Osobito je jak američki utjecaj u takvim industrijskim granama kao što su proizvodnja poluvodiča, elektronskih računala i osobnih automobila. U novije vrijeme povećao se i izvoz japanskog kapitala u Europu.

b) Slobodno kretanje **kapitala i usluga** ubrzalo je **širenje velikih međunarodnih monopola**. Banke, osiguravajuća društva, prijevoznike tvrtke slobodno mogu djelovati na cijelom prostoru zajednice. Tvrtke iz ostalih zemalja zajednice imaju ista prava kao „domaća” poduzeća.

c) Osnovne uvjete slobodnom kretanju **radne snage** uspjeli su ostvariti već do 1970-ih godina. Građani zajednice mogu se naseliti u bilo kojoj zemlji članici i tamo se zaposliti. Međusobnim priznavanjem kvalifikacije radnika i školske spreme uklonjena je i posljednja zapreka unutrašnje migracije. Broj **inozemnih radnika** na privremenom radu 1970-ih godina povećao se na desetak milijuna, a njima se priključilo isto toliko članova obitelji. Međutim, većina radnika na privremenom radu stigla je iz zemalja koje nisu članice zajednice: iz Turske, bivših jugoslavenskih zemalja i sjeverne Afrike. Zakoni njima ni nadalje ne jamče jednaka prava. (Građanima novih zemalja članica koje su se 2004. priključile zajednici – među njima je i Mađarska – ugovor o priključivanju osigurava potpuno slobodno zapošljavanje na području Unije od 2011. godine.)

d) Zemlje članice **zajedničkim ekonomsko-političkim mjerama potpomažu poljoprivredu i izvoz namirnica**, te **gospodarsko promicanje razmjerno zaostalih područja**. Na sve više područja provodi se **usklađena politika**. U 1980-im godinama otpočeli su zajednički **golemi znanstvenoistraživački programi**.

2. Produbljanje europske integracije odražavaju povećani udjeli međusobne trgovine između zemalja članica

e) Zemlje članice pojedine zadatke upravljanja gospodarstvom i politikom prepustile su novoosnovanim tijelima koja imaju neki **nadnacionalni djelokrug**. U Bruxellesu je središte **Europske komisije** koja priprema zajedničke gospodarsko-političke odredbe i nadzire njihovu provedbu. Najvažnije odluke donosi **Ministarsko vijeće** koje se sastoji od ovlaštenih zastupnika vlada pojedinih zemalja članica. **Europski parlament** ima **ulogu savjetnika i nadzornika**, ali sudjeluje i u donošenju odluka. Zastupnici Europskog parlamenta plenarna zasjedanja održavaju u **Strasbourg**u, a zasjedanja odbora u **Bruxellesu**.

Godine 1994. ime zajednice promijenjeno je u **Europsku uniju**. Time se ističe da se suradnja sada već proširuje i na vanjsku i na obrambenu politiku. Porezni sustav zemalja članica postupno se normira. Godine 2002. stvorena je i **monetarna unija**. Zajednička valuta, **euro**, postala je pravim novcem, jedinstvenim plaćevnim sredstvom.

Šengenskim sporazumom, koji je stupio na snagu 1995. godine, ukinuta je kontrola putničkog i robnog prometa na unutrašnjim granicama Unije. Dakle, nema više kontrole putovnica i carinjenja, ukinute su granične postaje. Stroža je, međutim, kontrola na vanjskim granicama Unije. Šengenski sporazum nisu potpisale Velika Britanija i Irska, a šengenskoj zoni su se priključili Island, Norveška i Švicarska, iako one nisu članice Europske unije. Ni **eurozona** ne obuhvaća sve zemlje članice Unije: Velika Britanija, Danska i Švedska zasada su još očuvale svoje nacionalno plaćevno sredstvo. Nove zemlje članice koje su se Uniji priključile 2004. – među njima i Mađarska – još ne mogu ostvariti stroge zahtjeve (niska inflacija, rebalans državnog proračuna) koji su preduvjet uvođenja eura. One će se vjerojatno eurozoni priključiti samo oko 2010. godine.

Suvremena zgrada Europskog parlamenta u Strasbourgu. Građani zemalja članica EU zastupnike biraju neposredno

U svibnju 2004. Europskoj uniji su se priključile, kao punopravni članovi: Cipar, Češka, Estonija, Latvija, Litva, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija, a 2007. Rumunjska i Bugarska, u doglednoj budućnosti pak Hrvatska i Turska. Time će Uniji pripadati već srednjoistočna Europa i veliki dio jugoistočne Europe, a broj stanovnika će se povećati na 450 milijuna.

Tablica 1

ZEMLJE ČLANICE EUROPSKE UNIJE (2004)

Zemlja	Godina pridruživanja zajednici	Površina (tisuća km ²)	Stanovništvo (u milijunima)	Domaći bruto proizvod (GDP) po stanovniku na temelju kupovne moći (prosjeak EU-a = 100)
Belgija	1958.	32,5	10,3	116
Francuska	1958.	547,0	59,0	113
Italija	1958.	301,2	57,5	107
Luksemburg	1958.	2,6	0,4	208
Nizozemska	1958.	41,5	16,0	120
Njemačka*	1958.	357,0	82,3	108
Danska	1973.	43,1	5,4	123
Irska	1973.	70,3	3,8	131
Velika Britanija	1973.	242,9	58,8	119
Grčka	1981.	131,9	10,5	79
Portugal	1986.	92,3	10,0	75
Španjolska	1986.	504,8	41,0	95
Austrija	1995.	83,9	8,1	121
Finska	1995.	338,1	5,2	111
Švedska	1995.	450,0	8,9	115
Cipar	2004.	9,3	0,8	83
Češka	2004.	78,9	10,2	69
Estonija	2004.	45,2	1,4	48
Latvija	2004.	64,6	2,3	42
Litva	2004.	65,3	3,5	46
Mađarska	2004.	93,0	10,1	61
Malta	2004.	0,3	0,4	73
Poljska	2004.	312,7	38,6	46
Slovačka	2004.	49,0	5,4	51
Slovenija	2004.	20,3	2,0	77

* do 1990. samo SRNJ, bez DRNJ

Današnje svjetsko gospodarstvo čine tri velike ekonomske gravitacijske zone; njihova su središta Europska unija, SAD i Japan. Na zapadnom dijelu Europe gospodarski i politički čimbenici 1950-ih godina pokrenuli su integraciju nacionalnih država. Do 1993. formiralo se potpuno jedinstveno tržište 12 zemalja na kojem nema zapreka slobodnom kretanju robe, usluga, kapitala i radne snage. Godine 2004. došlo je do najvećeg proširivanja Europske unije kada je i Mađarska postala ravnopravna zemlja članica integracije. Godine 2002. osnovana je eurozona u koju nije stupila svaka zemlja članica Unije.

Filozofi, državnici o europskom jedinstvu

„Nedvojbeno je da će doći vrijeme kada će europski narodi uočiti: prvo treba regulirati stvari zajedničkog napretka prije negoli bi se okrenuli nacionalnim interesima... Prema tome nas usmjerava razvojni tijek ljudskog uma.”

(Saint-Simon, 1814)*

„Težnje našega doba usmjerene su prema slobodi, i svaka godina sruši po jednu pregradu koja međusobno razdvaja zemlje i narode. I ako te težnje konačno stignu do cilja, u što sam siguran, i materijalni interesi Europe pomoću slobodne trgovine postanu sve više solidarnima, što će još preostati što bi išlo u prilog nacionalnim borbama sadašnjice?”

(József Eötvös, 1865)*

„Razvoj koji vodi ujedinjavanju, nekoj vrsti udruživanja cijele Europe, organski je i prirodni razvoj... Nesretna sudbina Europe je u tome što su se suprotnosti skrivene u njezinoj raznovrsnosti, suprotnosti mnogih naroda i narodnosti najjače zaoštrile u onom trenutku kada bi u razvoju prirodnog poretka svijeta Europa trebala biti jedinstvena.”

(Pál Teleki, 1931)*

„Europu treba ujediniti, ali ne samo putem suradnje nego preko dragovoljnog ustupanja suvereniteta europskih naroda nekoj vrsti centralne unije, takvoj uniji koja ima moć smanjiti carinske pristojbe, stvoriti veće europsko tržište i spriječiti oživljavanje nacionalizma.”

(Jen Monnet, 1944)*

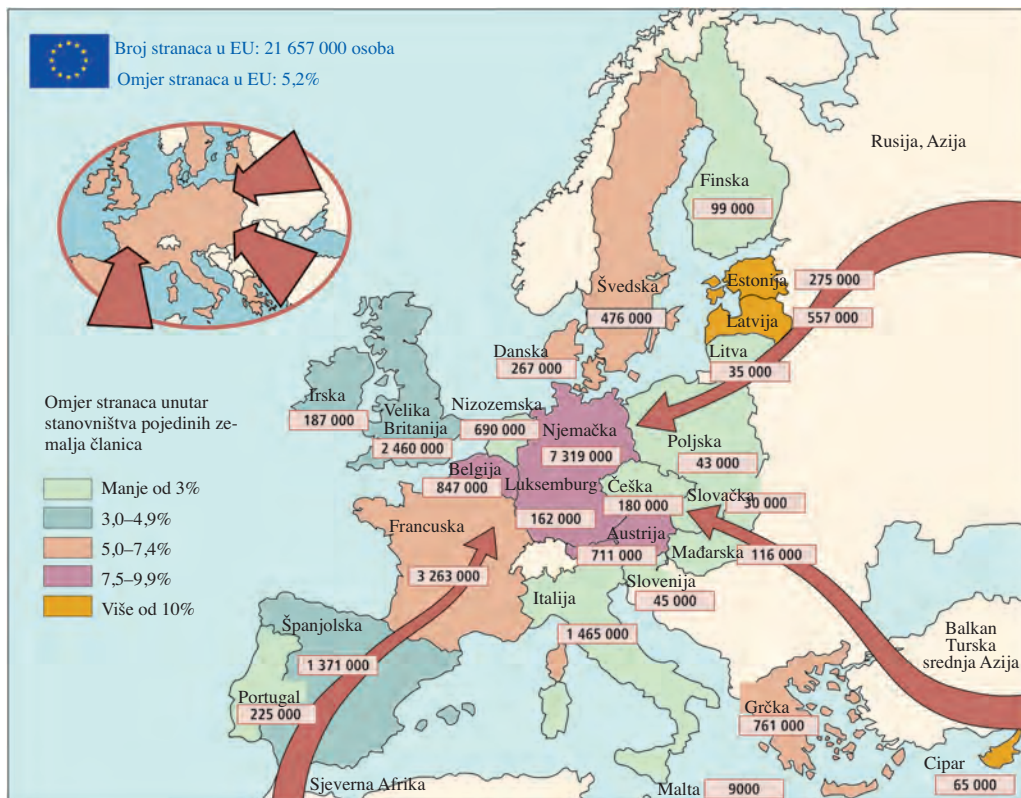
„Ako Europska zajednica doista može surađivati, podjednako može poboljšati svoj vojni i gospodarski položaj u svijetu. Ne može li to ostvariti – što je glede čovjekove naravi vjerojatnije – po svoj prilici će se nastaviti razmjerna recesija.”

(Paul Kennedy, 1988)*

Stranci u Europskoj uniji

„Europi je već desetljećima potreban uvoz radne snage. Od obnove nakon Drugoga svjetskog rata sve do kraja osamdesetih godina u Zapadnu Europu s bivših kolonija i s obalnog područja Sredozemnog mora dolazile su na stotine tisuća ljudi: rudari, poljodjelski najamni radnici, zidari, stručni radnici, radnici u raznim uslužnim djelatnostima. S vremenom su za njima došli i članovi njihovih obitelji, rodila su im se i djeca, pa su se razvile čitave useljeničke kolonije. S vremenom je dio njih postao ravnopravni unijski građanin (Talijani, Španjolci) u zemlji gdje se nastanio. Drugi dio njih se “naturalizirao”, primio je državljanstvo bivše kolonijalne metropole (Afrikanci, Azijci). Od njih se postupno formirala mnogobrojna muslimanska zajednica.

*Saint-Simon, Claude-Henri (1760–1825): francuski filozof, rani propagator ideje socijalizma. – Eötvös József (1813–1871): pisac, političar, liberalni filozof. – Teleki Pál (1879–1941): geograf, političar, dva puta (1920–1921, 1939–1941) predsjednik vlade Mađarske. – Monnet, Jean (1888–1979): francuski ekonomist i političar, prvi predsjednik Europske zajednice ugljena i čelika. – Kennedy, Paul: engleski povjesničar. Godine 1992. na mađarskom se jeziku pojavilo njegovo djelo pod naslovom „A nagyhatalmak tündöklése és bukása”.

3. Broj stranaca u Europskoj uniji (2004)

U sljedećem valu problem su bile izbjeglice koje su stizale s kriznih područja. Dio onih koji su stigli s Balkana, Kavkaza, Bliskog istoka, do danas su se već vratili svojim kućama – tko dobrovoljno, tko prisilom – drugi dio im se, međutim, pridružio ranije formiranim etničko-vjerskim kolonijama. Zbog toga se među europskim urođenicima stvorilo priviđenje “obrnute kolonizacije”: u opasnosti osjećaju svoje lokalne i nacionalne tradicije i svoj način života. Nasitili su se strancima neovisno o tomu zbog čega i u kakvom statusu su oni tamo.

Više se osjeća, u užem smislu riječi, odbojnost prema ljudima druge boje kože i/ili prema ljudima druge vjere. Pogotovo stranci muslimani i Cigani izazivaju nepovjerenje i odbojnost. O njima već gotovo i ne pretpostavljaju da se mogu i hoće prilagoditi, manje-više naučivši lokalni jezik, preuzevši način života i navike europskih urođenika. Prije su etničke stambene četvrti smatrali romantičnima, egzotičnima, a danas ih već osjećaju opasnim i sve većim getima.

Među muslimanima odrasla je druga generacija koja se većinom već u rodila. Većina njihove mladeži – budući da prema njihovu osjećaju urođenici ih preziru, podnose ih samo kao jeftinu i poslušnu radnu snagu – tražila je sebi zajednicu u radikalnim islamskim organizacijama. Sve se to još otežava pojavom istočnoeuropskih radnika koji rade na crno ili na sivo, odnosno pojavom prosjaka, prostitutki i članova mafije. Nazočna je trgovina ljudima (uvoz jeftine, praktično robovske radne snage), odnosno krijumčarenje ljudi (zločinačko dovoženje ljudi koji ilegalno hoće stupiti u zemlju). Na bojazan Europljana naslagao se novi sloj: javnu sigurnost osjećaju ugroženom od strane stranaca. U početku se (kolebljivo) javno raspoloženje okrenulo samo protiv onih koji su se suviše zadržavali u zemlji, poslije protiv novih došljaka, a danas već općenito protiv stranaca. Zbog toga racionalna obrazloženja gotovo i ne dolaze u obzir.

Uzalud je jasno da većina došljaka radi jeftino i teško (obavljaju takav posao čega se europski urođenici ne bi ni primili). Uzalud činjenica da većina njih s vremenom ne živi od socijalne pomoći, nego plaća porez. Uzalud je očigledno da pretežiti dio europskih zemalja primoran je na uvoz populacije, jer inače neće biti dovoljno aktivnog stanovništva za protutežu sve starijeg pučanstva. Uzalud je čak i činjenica da u cijelim i važnim granama postoji nedostatak radne snage. U takvom je javnom raspoloženju razumljivo što vlade zemalja članica Unije pokušavaju suziti političko pravo azila i selektirati gospodarsku migraciju. U znaku tog nastojanja formirala se namjera ograničavanja u svezi s građanima novih zemalja članica Unije.

Népszabadság, 1. ožujka 2004.

Airbus: EU-suradnja u proizvodnji zrakoplova

U nedavnoj prošlosti stigao je važni trenutak proizvodnje civilnih zrakoplova u Europi: u Toulouseu je otpočelo montiranje najvećeg osobnog zrakoplova na svijetu. Time Airbus Industrie može ojačati svoje vodeće mjesto u natjecanju dvaju velikih proizvođača. S druge strane oceana omalovažavajuće gledaju na ovu stranu: kome će trebati taj golemi zrakoplov kada je zračni promet u krizi! Pitanje je samo dokle će to biti tako.

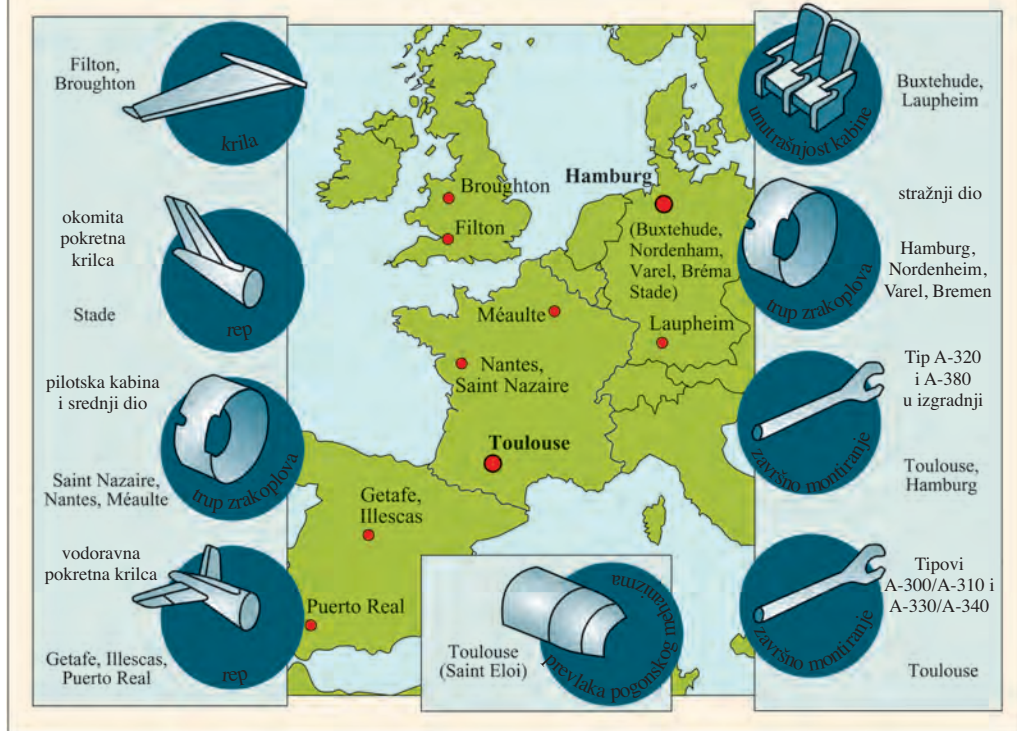
To je lijepa velika ptica, ali hoće li poletjeti? – pitali su novinari prije dva tjedna u Toulouseu okrećući maketu zrakoplova u rukama. Hoće – odgovorile su sažeto Airbusove mjerodavne osobe. Svečanom predajom tvornice u Toulouse-Blagnacu 7. svibnja otpočelo je montiranje Airbusa tipa A-380. Prošlog petka, kod početka montiranja najvećeg osobnog zrakoplova na svijetu, bio je nazočan i Jean-Pierre Raffarin, predsjednik francuske vlade, izazivši veliku nadu – koja se može mjeriti samo veličinom zrakoplova – koju Europa očekuje od novog pothvata.

Želje su goleme, kao i troškovi. Promidžbeni izdaci tipa A-380 mogu dostići i 10,7 milijardi dolara. Već je i montažna dvorana pokraj Toulousea kolosalna: za njezinu izgradnju bile su potrebne dvije godine, površina joj iznosi 250 tisuća m², a konstrukcija joj se sastoji od 35 tisuća tona čelika, što je četiri puta više od mase Eiffelova tornja. Potreban je toliki prostor, naime, tu se montira tjedno jedan zrakoplov koji zauzima mjesto gotovo veličine nogometnog igrališta. Duljina zrakoplova iznosi 79,8 metara, raspon krila gotovo isto toliko, visina mu je 24,1 metara, težina 560 tona, što je više od međunarodne svemirske postaje koju sada sastavljaju. Ovisno o oblikovanju, zrakoplov je prikladan za prijevoz 555 putnika, ali na dvokatnoj palubi može se smjestiti i 800 sjedala. S jednim tankiranjem zrakoplov može prevaliti 14 400 km. Tip A-380 oborio je sve rekorde u kategoriji osobnih zrakoplova. Prema stručnjacima, može udvostručiti dobitak europske tvrtke za proizvodnju zrakoplova, a može značiti i početak novog razdoblja u međunarodnome zračnom prometu.

Trebalo je proći gotovo 15 godina od zamisli do izvedbe. Početkom 90-ih godina, kada se broj putnika iz godine u godinu povećavao za 5%, analitičari su nagovještavali da bi do 2010. godine legendarne zrakoplove Boeing-747 trebalo zamijeniti većim, divovskim zrakoplovima koji bi mogli prevoziti 600-800 putnika. Uloženi privatni kapital ne bi mogao snositi troškove, trebalo je pridobiti i državu. Pridruživanjem Velike Britanije stvoreno je poduzeće koje je trebalo projektirati nacрте planova. Pothvat od 10,7 milijardi dolara zahvatio je gotovo čitavu Zapadnu Europu, na njemu je radilo i radi 6400 stručnjaka zrakoplovstva. Krila se proizvode u velškom Broughtonu, stražnji upravljač u španjolskom Getafeu, pilotska kabina u francuskom Saint Nazaireu, a trup zrakoplova u Hamburgu. Sve se to montira u Toulouseu. Za tu je proizvodnju trebalo sagraditi tvornice, montažne dvorane u zelenim zonama, i to s najsvremenijim proizvodnim opremama u iznosu od blizu dvije milijarde dolara. Radi postizanja smanjenja težine, u civilnom zrakoplovstvu prvi put su upotrijebili slitinu staklene niti i aluminijska, a često su se služili i karbonskim derivatima. Četiri golemo pogonska mehanizma podjednako odgovaraju europskim i američkim ekološkim propisima. Za kraj je ostao najveći problem: kako prevesti proizvedene dijelove na mjesto montiranja. Prvo je izgle-

Važnije proizvodne jedinice

podjela rada među poduzećima EU zemalja

4. Važnije sastavne dijelove Airbusa proizvode u tvornicama koje se nalaze u raznim zemljama članicama EU-a

dalo da će taj problem riješiti Beluga, ruski mastodon zrakoplovnog teretnog prijevoza, ali za pojedine dijelove i on se pokazao malim. Iskrsla je zamisao da Airbus proizvede teretni zrakoplov koji će nadmašiti Belugin kapacitet, ali su tu zamisao zbog vremenskog ograničenja odbacili, i nakraju su se odlučili za vodeni prijevoz. Problem je sada u lokaciji francuske montažne tvornice Airbusa koja je, doduše, ponos Gala, ali do koje se golemi dijelovi zrakoplova mogu dostaviti na 240 km dugoj cesti, za što su potrebne tri noći.

Na svijetu postoji 60-ak zračnih luka na kojima će moći sletjeti A-380, ali se i njihova pista mora pojačati. Održavatelji se ne žure previše s radovima, dogodine će dobro biti ako za primanje golemog Airbusa bude pogodno deset zračnih luka. Cijena tog zrakoplova bit će 270-ak milijuna dolara, ali će taj pothvat biti unosan (rentabilan) samo nakon prodaje 250 zrakoplova. Prema stručnjacima zračnog prometa, u roku 20 godina na svijetu će biti potrebno barem 1200 zrakoplova koji mogu prevoziti više od 400 putnika, ne govoreći o pretenzijama koje se odnose na teretni prijevoz. “Pribavimo li polovicu narudžaba, profit nam je već osiguran” – izrazio je svoju nadu Forgeard, šef Airbusa.

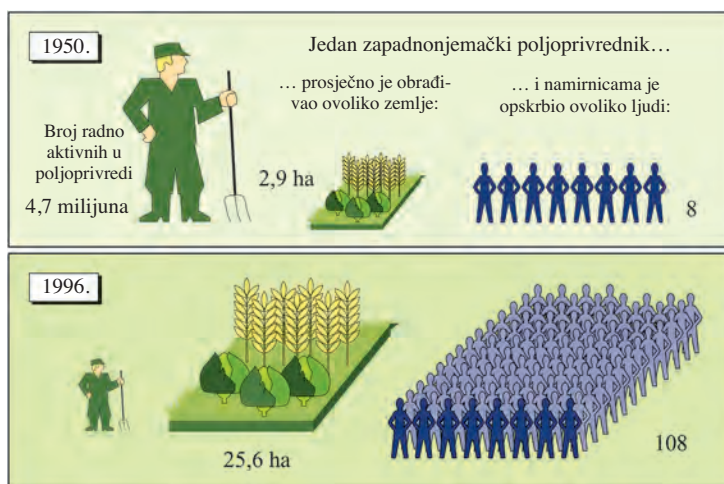
(Airbus Industrie osnovan je u prosincu 1970; danas je 80% tvrtke u vlasništvu European Aeronautic Defense and Space Company, a 20% u vlasništvu BAe Systemsa. Kompletne jedinice zrakoplova proizvode se u 16 – engleskih, francuskih, njemačkih i španjolskih – tvornica koje su u stalnoj vezi preko zračnog mosta s montažnim tvornicama u Toulouseu i Hamburgu. Broj zaposlenih širom svijeta iznosi 45 tisuća ljudi; osim toga u 30 zemalja za Airbus radi 1500 dobavljača.)

Magyar Nemzet, 22. svibnja 2004.

Poljoprivreda Europske unije

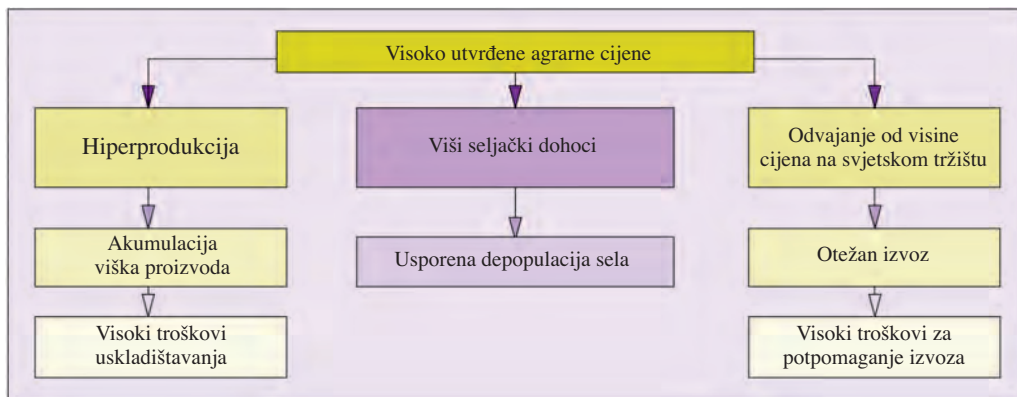
Intenzivno gospodarenje – skupa hiperprodukcija

Centralni organi EU gospodare uplatama zemalja članica. Gotovo polovicu centralnog proračuna proguta potpora poljoprivrede iako agrarni sektor zapošljava samo 6% radno aktivnoga stanovništva.

5. Koncentracija zemljišnih posjeda u zemljama članicama EU bila je popraćena brzim rastom produktivnosti

Stanovništvo gusto naseljenih EU zemalja namirnicama opskrbljuje **visoko razvijena intenzivna tržišna poljoprivreda**. Zemlja se većinom obrađuje u okviru **obiteljskih gospodarstava**. U Češkoj, Slovačkoj i Mađarskoj – koje su se u EU učlanile 2004. – osim usitnjenih, rascjepkanih sitnih posjeda djeluju i golem gospodarstva u obliku dioničarskih društava. (To su nasljednici nekadašnjih poljoprivrednih zadruga i državnih gospodarstava.) Suvremena poljoprivreda obavlja i mnoge industrijske i uslužne djelatnosti što sitna gospodarstva sama ne mogu ostvariti (podizanje i održavanje uređaja za natapanje, mljekara, žitara itd.). Zbog toga su se proširili suradnja i udruživanje seljačkih gospodarstava. Obiteljske posjede često proširuju i unajmljenom zemljom, ali njihova veličina (10–50 hektara) i tako znatno zaostaje iza veličine američkih farma. Ta se gospodarstva u manjoj mjeri mogu mehanizirati, vežu više radne snage i **proizvode skuplje** od njihovih prekomorskih takmaca. Ubrzano osipanje sitnoseljačkih gospodarstava i povećanje broja većih, kapitalom bogatijih posjeda – koncentracija kapitala – na mnogim mjestima povlači za sobom **iseljavanja iz sela** (slika 5). Taj tijek usporava **poljoprivredna politika** Unije (slika 6). Suština je ovo: u interesu poljoprivrednika nastoje s tržišta **isključiti jeftinije inozemne agrarne proizvode** veoma visokim carinama, strogim količinskim ograničenjima, osobitim kvalitativnim propisima. (Gospodarsko-politički sustav koji domaće proizvođače štiti od vanjske konkurencije nazivamo **protekcijom**.) **Nepovoljno razlikovanje** (diskriminacija) koje se primjenjuje prema vanjskim zemljama prije 2004. **pogađalo je i Mađarsku**.

6. Poljoprivredna politika EU: ciljevi i posljedice

Osnove zajedničke **agrarne politike** formirale su se već 1960-ih godina. Poljoprivrednicima su osigurali visoke, **zajamčene otkupne cijene** zbog čega se proizvodnja brzo povećavala i na skladištu nagomilale su se velike zalihe žitarica, šećera, proizvoda mliječne i mesne industrije. Te su se zalihe na svjetskom tržištu mogle plasirati samo znatno jeftinije od otkupne cijene. Zajednica je trošila goleme svote za pokriće tih gubitaka, to jest za **potpomaganje izvoza** (subvencioniranje). **Hiperprodukcija** i povećani troškovi na kraju stoljeća prisilili su Uniju na reformu agrarne politike. Međutim, glavni cilj – potpora agrarnih proizvođača EU – nije se promijenio, a to proguta gotovo polovicu unijskog proračuna. Glavna sredstva unijske poljoprivredne politike:

a) Vanjsku konkurenciju nastoje isključiti tzv. **pokretnim carinama** koje se stalno mijenjaju.

b) Ako se cijena važnijih proizvoda (žitarice, goveđe meso, maslac) na EU tržištu snizi ispod unaprijed određenoga stupnja, dolazi **do interventnog otkupa**. Interventne cijene, međutim, ne pokrivaju u potpunosti proizvodne troškove. Za prodaju otkupljenih proizvoda na vanjskom tržištu zajednica pruža **potporu za izvoz**.

c) Najvažniji elementi potpore jesu **izravne isplate** koje dopunjuju dohotke proizvođača, a koje su određene na temelju veličine obradive površine ili veličine stočnog fonda. Međutim, da bi se spriječila hiperprodukcija, zemljama članicama su propisane granične vrijednosti (tzv. **kvote**) na sjetvenu površinu važnijih biljaka, odnosno na brojčano stanje stočnog fonda. Zemlje koje su se u EU pridružile 2004. g. – među njima i Mađarska – iz godine u godinu dobivaju sve više od proizvođačkih izravnih isplata, ali će tek 2013. godine dostići istu potporu kao prije zemlje članice. Agrarni fond Europske unije potiče “ekološko” gospodarenje, smanjenje sjetvene površine, pošumljavanje na ugaru ostavljene zemlje. Sve se više pozornosti posvećuje poboljšanju naobrazbe i životnih prilika seoskoga stanovništva, te poticanju **razvoja unutrašnjosti zemlje**.

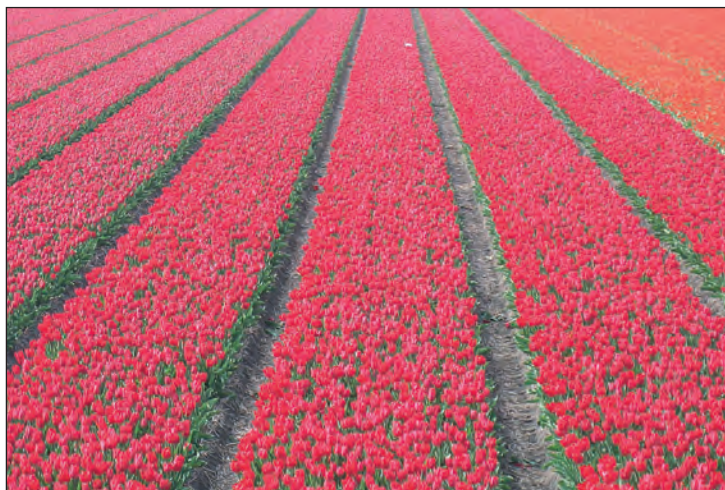
Na sjeveru prevladava stočarstvo, a na jugu biljna proizvodnja

Glavne poljoprivredne grane – biljna proizvodnja i stočarstvo – međusobno su tijesno povezane. Međutim, zbog različitih prirodnih uvjeta njihov omjer veoma je različit.

a) **Na sjevernom dijelu Europe** (npr. u zemljama Beneluksa, u okolici Baltičkog mora, na Britanskim otocima, odnosno u sjevernom dijelu Francuske i Njemačke) **vodeću ulogu ima stočarstvo**. Glavni je zadatak uzgoja biljaka proizvodnja krme. Svježja, vlažna oceanska klima pogoduje osobito uzgoju vlaknaste i sočne krme. Prinos stalno svježih **livada i bujnih pašnjaka** povećava se njegovom tla, gnojidbom i sijanjem krmne trave. Glavni izvor prihoda seljačkih gospodarstava je prodaja svježeg mlijeka i **mliječnih proizvoda** (maslac, sir). Rezultati brižljivog uzgoja i oplemenjivanja stoke očituju se i u svjetskim razmjerima visokim prosječnim prinosima mlijeka. Međutim, u malim baltičkim zemljama i Poljskoj gospodarenje je na niskoj razini, za strukturu posjeda je karakteristična prevelika usitnjenost, što usporava razvoj.

b) U velikom dijelu **Francuske i Njemačke biljna proizvodnja i stočarstvo imaju približno istu vrijednost**. Na oranicama **glavna biljka je ozima pšenica** koju u plodoredu slijedi šećerna repa, krumpir ili krmne trave. U svestranom gospodarenju doline rijeke Garonne važnu ulogu ima i zrnati kukuruz. Na manjim površinama nalazimo i specijaliziranu biljnu proizvodnju. Naprimjer, dolina Rajne i južna Francuska poznate su po vinskom grožđu, a u okolici velikih gradova ima mnogo povrtnjaka. Govedarstvo i svinjogojstvo podjednako su razvijeni. **Francuska je najveći izvoznik namirnica u Europi**.

c) Najviše sitnih posjeda ima **u mediteranskim zemljama EU** u kojima još uvijek postoje i veleposjedi (latifundiji) feudalnog podrijetla koje obrađuju poljoprivredni radnici ili napoličari. U tom prostoru svugdje **prevladava biljna proizvodnja**. Pašnjaci se za vrijeme ljetne žege osuše. Na oranicama gdje se ne primjenjuje natapanje, obično se ne može uzgajati vlaknasta krma, a na natapanoj površini nije ju vrijedno uzgajati. Drukčija je i tradicija prehrane: u mediteranskim zemljama pri kuhanju upotrebljavaju **maslinovo ulje**,

*Intenzivna biljna
proizvodnja: polje
tulipana u Nizozemskoj*

zbog toga se svinjogojstvo zapostavlja. Zato se većinom drži samo ograničen broj zaprežne stoke, zatim nezahtjevne koze i ovce, te perad. Pretežiti dio oranica zauzima pšenica slabog roda. Važnije namirnice južноеuropske zemlje dijelom uvoze, s druge strane, one izvoze mnogo ranog povrća, voća, stolnoga grožđa i vina.

d) **Gospodarstva u visokim planinama bave se gotovo samo stočarstvom. Planinsko stočarenje** na najvišem stupnju je u Alpama, gdje se ponajprije drže **goveda**. Ljeti se stoka goni na alpske pašnjake iznad šumske granice, a istodobno se u dolinama s oranica i bujnih pašnjaka skuplja sijeno za zimsko štalsko stočarenje. U mediteranskim planinskim područjima životinje se i ljeti i zimi napasuju pod vedrim nebom. Tu se prije svega uzgajaju **ovce** i **koze** koje imaju skromnije zahtjeve.

Intenzivna poljoprivreda EU zasniva se na obiteljskim gospodarstvima i proizvodi skuplje od cijena na svjetskom tržištu. Cilj zajedničke agrarne politike jest isključenje vanjskih takmaca i potpomaganje izvoza. Struktura poljoprivrede ravna se prema klimi. U sjevernim i sjeverozapadnim područjima sa svježom, vlažnom klimom, te u planinskim krajevima vodeću ulogu ima stočarstvo, a na mediteranskom prostoru biljna proizvodnja.

Razvoj regija i vanjskogospodarske veze u Europskoj uniji

Pomoć zaostalim područjima

Osnivači EU bili su na sličnom stupnju gospodarske razvijenosti, no proizvodna struktura pojedinih dijelova zemalja (npr. sjeverna i južna Italija) – kao i životni standard njihova stanovništva – bila je vrlo različita. Kako se zajednica proširivala, i razlike su postajale veće između najrazvijenijih i najzaostalijih regija. Zajednička **politika razvoja regija** EU nastoji ublažiti te razlike.

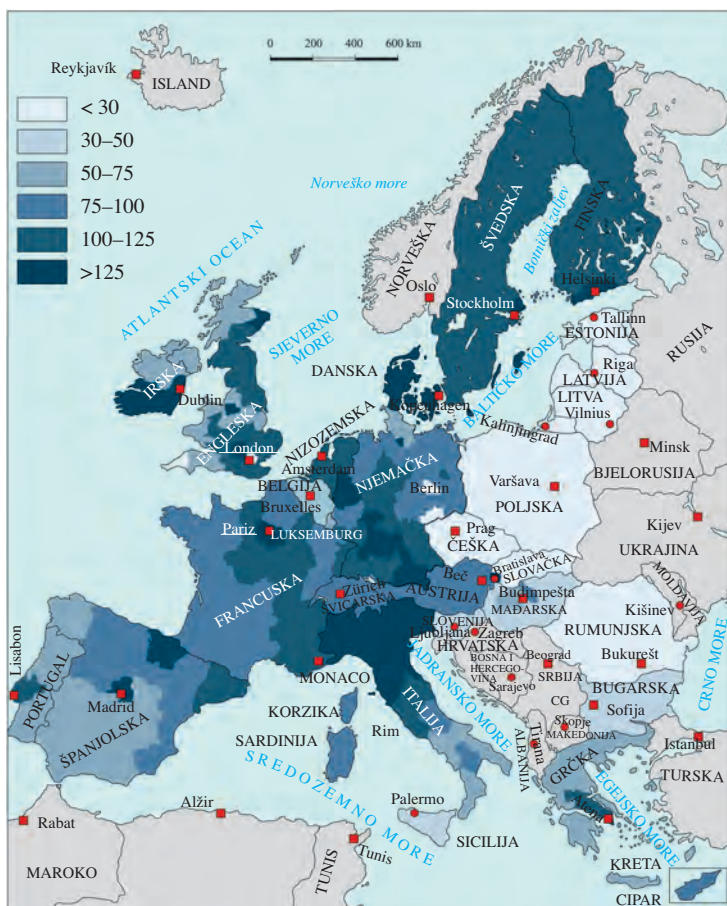
Gospodarski najrazvijeniji prostor EU proteže se od Londona, preko zemalja Beneluksa i područja Rajne do sjeverne Italije (*slika 7*). Tu je najveća gustoća naseljenosti, a gradove, koji su ponegdje već gotovo srasli, povezuju prometne autoceste, prigradske željeznice i sustav suvremene telekomunikacije. U **velikim metropolama**, među njima u **glavnim gradovima** ponuda radne snage je velika. To veliko potrošačko tržište pogoduje proizvodnji robe široke potrošnje. Ta se središta ipak ističu svojom političkom, financijskom i kulturnom ulogom. Njihova sveučilišta i zavodi za znanstvena istraživanja poput magnetna privlače uslužne djelatnosti i industrijske grane koje se temelje na vrhunskoj tehnologiji, to pak čini osnovu budućeg razvoja.

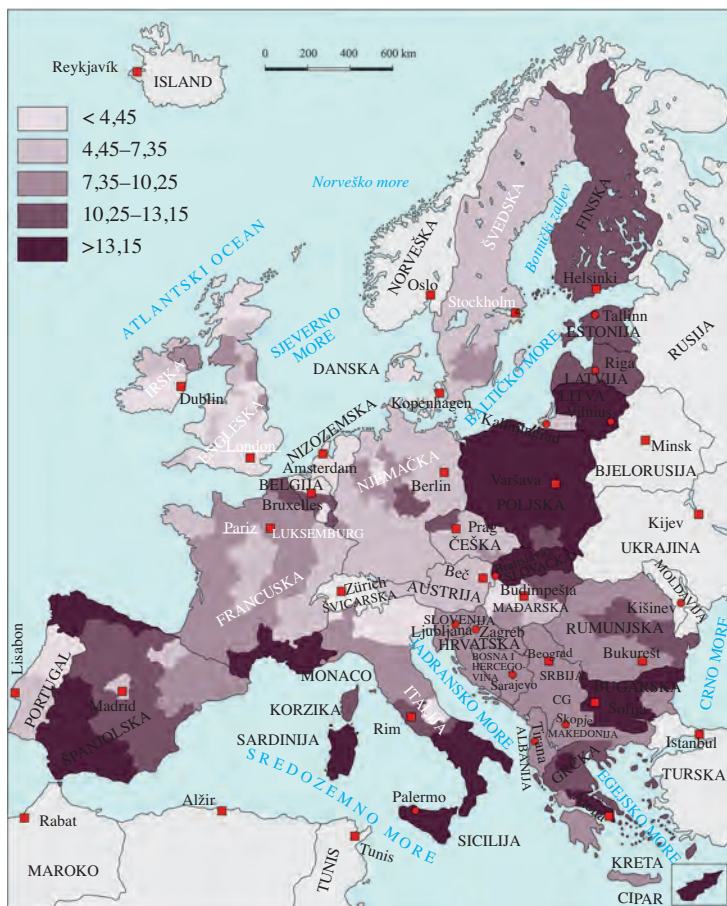
U odnosu na svoju okolicu, obično je povoljan i gospodarski položaj velikih **lučkih gradova**. Oni prednjače prije svega u preradbi nafte, rudača i poljoprivrednih sirovina uvezenih iz prekomorskih zemalja. Iz luka koje su povoljne za pristajanje golemih tankera

(npr. Trst, Genova, Marseille, Rotterdam, Wilhelmshaven) vode dugački naftovodi prema rafinerijama u unutrašnjosti zemlje.

U najmanje razvijenim zemljama i područjima EU proizvodna vrijednost po stanovniku zaostaje za više od 25% od prosjeka zajednice. Siromašna, **marginalna područja** EU čine Portugal, Grčka, velik dio Španjolske, južna Italija i istočnonjemačke pokrajine. Ovamo se ubrajaju i zemlje srednjoistočne Europe koje su se Uniji priključile 2004. godine. Na gospodarske nevolje upućuje razmjerno visok udio **poljoprivrednih radnika, nezaposlenost** (slika 8), povremeno ili konačno **iseljavanje**. Iz zajedničkog proračuna EU iz godine u godinu se troše sve veće svote za pomoć zaostalim regijama kako bi se one u razvijenosti približile ostalim područjima. Potpora za razvoj osobito je u Španjolskoj i Portugalu dovela do izvanrednog razvoja od njihova učlanjivanja u zajednicu. Oživjeli **turizam** u tom tijeku imao je i od industrijskih ulaganja (investicija) važniju ulogu. U turističkim mjestima mediteranske obale i gradovima s južnjačkim ozračjem izgrađeno je na tisuće suvremenih hotela.

7. Prostorne razlike gospodarske razvijenosti pokazuju razlike domaćega bruto proizvoda (GDP) po stanovniku u odnosu na unijski prosjek (= 100) (2003)

8. Prostorne razlike nezaposlenosti (%) u tijesnoj su vezi s gospodarskom razvijenošću

Za potpomaganje, priključivanje zaostalih područja služe tzv. **strukturni fondovi** koji čine više od 1/3 unijskog proračuna. Potpore se isplaćuju u okviru natječaja **na određene projekte** na temelju nacionalnih, odnosno regionalnih **planova razvoja** koje odobrava Komisija. Brižljivo se nadzire ostvarenje projekata, i to da se na natječaju dobiveni novac upotrijebi u skladu s planovima. Preduvjet unijske potpore za projekte razvoja jest da određeni dio troškova mora snositi dana zemlja ili regija.

Drugi tip područja kojima treba potpora jesu **stare industrijske regije**. U početnom razdoblju industrijske revolucije energiju za poduzeća davao je kameni ugljen. Osobito je brz bio razvoj u područjima gdje je u blizini kamenog ugljena pogodnog za koksiranje bilo i nalazište željezne rudače. Na tim se područjima koncentrirala proizvodnja teških strojeva, kemijska industrija i proizvodnja građevnog materijala. Temelj opstanka industrijskih grana, koje su jedna s drugom bile povezane s bezbroj niti, na kraju krajeva značilo je rudarstvo i metalurgija.